

Náboženská literatura předbřeznového období pod drobnohledem

Cenzurní protokoly Hieronyma Josepha Zeidlera
Hedvika Kuchařová

Důkladná analýza činnosti předbřeznové cenzury je limitována dochovaným archivním materiálem. Písemnosti pražského knižního revizního úřadu, instituce zprostředkovávající styk mezi státními orgány, autory a profesionály knižního trhu, byly až na dílčí výjimky skartovány pravděpodobně krátce po zrušení předběžné cenzury v březnu 1848. Spolu s dalšími akty tak byly zničeny i zde uchovávané cenzurní lístky, obsahující odůvodnění cenzurních verdiktů. O to cennější jsou cenzurní protokoly, které vyhotovovali jednotliví cenzoři a jež obsahovaly koncepty či opisy vyjádření zapisovaných na cenzurní lístky. Neúplná řada protokolů, uchovaná v pozůstalosti teologického cenzora Hieronyma Josepha Zeidlera v Národním archivu,¹ tak umožňuje jedinečný vhled do cenzury nejpočetnější složky dobové knižní produkce v Čechách.²

Rozsah a účel této případové studie neumožňují komplexní analýzu Zeidlerova cenzurního protokolu, po bližším představení pramene se proto zaměříme na kvantitativní i kvalitativní analýzu určitých aspektů vybraného vzorku těchto záznamů. Z hlediska kvantitativní analýzy nás bude zajímat jazykové a žánrové složení cenzurovaných spisů a podíl posudků jednoznačně schvalujících, vyžadujících opravy a zamítavých. Podrobněji se zaměříme především na cenzuru českojazyčných modlitebních textů. Na závěr se pokusíme nalézt obecnější tendence Zeidlerova cenzorského přístupu.

Jihlavský rodák Hieronymus Joseph Zeidler (1790–1870) vstoupil v roce 1809 do strahovského kláštera a v roce 1834 byl zvolen jeho opatem. Od počátku dvacátých let působil jako sekretář a ceremoniář svého předchůdce v opatském úřadu Benedikta Pfeiffera, zároveň vyučoval dogmatiku na pražské univerzitě. Cenzuru teologických spisů vykonával oficiálně od listopadu 1823 do roku 1848.³ Zachovány jsou protokoly z let 1823–1834

1) Národní archiv (NA), Řád premonstrátů Strahov (ŘPS), pozůstalosti, kt. 148–150. Dále odkazujeme pouze na protokolární číslo a rok příslušného záznamu.

2) Zachovány jsou rovněž protokoly pražského hebrejského cenzora Karla Fischera, dnes uchované v Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny (sign. IX.A.17.a–b, pro léta 1788–1805, 1806–1824), respektive Archivu Národní knihovny, Cenzor a revizor židovských knih, tisků a rukopisů (pro léta 1834–1843), srov. Iveta Cermanová, Jindřich Marek: *Na rozhraní křesťanského a židovského světa. Příběh hebrejského cenzora a klementinského knihovníka Karla Fischera (1757–1844)*, Praha, Národní knihovna ČR 2007, s. 158–159. Starší literatura zmiňovala i cenzurní deníky Pavla Josefa Šafaříka (srov. Čeněk Zibrť [ed.]: „Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životě“, *Časopis Musea Království českého* 83, 1909, s. 233–291, 337–363, zde s. 284), dnes jsou však neznámé.

3) K Zeidlerovi naposledy Evermod Gejza Šidlovský: „Abt Hieronymus Josephs Zeidlers Diarium aus den Jahren 1869–1870“, *Annuaire historiae conciliorum* 39, 2007, č. 1/2, s. 233–239; k jeho cenzorské činnosti Petr Piša: *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2010, zvl. s. 37–44, 178; k cenzurním protokolům Hedvika Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera. Příspěvek k cenzorské praxi v době předbřeznové“, *Knihy a dějiny* 18–19, 2011–2012, s. 39–54; k cenzuře obrazových materiálů na základě cenzurních protokolů Hedvika Kuchařová, Radim Vondráček:

a 1841–1846 a dále fragment protokolu z roku 1822, naznačující, že Zeidler v úřadu fakticky působil od podzimu toho roku, patrně náhradou za tehdy už nemocného Josefa Petra Dittricha. U roku 1846 chybí první arch.

Zeidlerovým úkolem zůstávala téměř výhradně cenzura předběžná, ať už se jednalo o rukopisy nebo o tisky určené k dalšímu vydání. Následná cenzura se vyskytuje výjimečně, v protokolech nalezneme případy pašované drobné náboženské literatury nebo podezřelý pověrečný spisek zadržený chebským magistrátem při výročním trhu. Texty určené k předběžné cenзуře se k Zeidlerovi dostávaly již s posudkem pražské arcibiskupské konzistoře,⁴ na něž se nezřídka souhlasně nebo s doplněním odvolává. U některých tisků určených k opakovanému vydání je citován i cenzurní lístek z předešlého řízení. Marginální jsou odkazy na centrální cenzurní úřady (například v roce 1823 u Hýblova překladu *Obširní rozvrhové kazatelští* od Franze Stapfa konstatuje, že předkládaná část obdržela od vídeňské cenzury *imprimatur*).⁵

Vnějšková charakteristika protokolů

První skutečností, která padne badateli do očí, je střídání písarských rukou v protokolu. Prokazatelně Hieronymem Zeidlerem jsou psány protokoly z let 1822–1834. Od roku 1827 do roku 1834 se pravidelně v letních nebo podzimních měsících krátkodobě změnila písarská ruka, protože Zeidler žádal o svolení k dovolené a ustanovení náhradníka.⁶ Pro dovolenou v letech 1828 a 1829 tak byl Zeidlerovým náhradníkem strahovský premonstrát a profesor pražské teologické fakulty Bernard Josef Jettmar, který se v roce 1831 stal profesorem na žateckém gymnáziu a o šest let později vystoupil z katolické církve.⁷ Protokoly z let 1841–1846 jsou psány cizí rukou. S ohledem na skutečnost, že Zeidler v protokolech z let 1822–1834 nezřídka škrtil a měnil formulace v posudcích, zatímco zápisy z let 1841–1846 jsou v podstatě čistopisem, lze přijmout vysvětlení, že cenzor, který byl v té době vytížen dalšími povinnostmi a funkcemi, pověřil někoho ze svých podřízených, aby vedl protokol a opisoval jeho posudky. Vzhledem k tomu, že se pro léta 1836–1848 nepodařilo dohledat žádnou Zeidlerovu žádost o dovolenou nebo o náhradníka při výkonu cenzorského úřadu, zůstává určení písáře zatím s otazníkem.

V cenzurních protokolech z let 1822–1824 jsou promíchaně cenzurovány texty a obrazové materiály. V roce 1822 používal Zeidler sešitek kvartového formátu, v následujících letech zapisoval do sešitů foliového formátu. Sešit pro roky 1823–1824 začíná číslem 1 (pro rukopisy a tisky) 13. února 1823, řada končí číslem 87 (posudek vyhotoven 31. května) a následuje mezera až do září, kdy Zeidler začal opět od jedničky novou číselnou řadu končící číslem 49 (hodnoceným už v lednu 1824). Rok 1824 je číselován průběžně 1–118, do sešitu se však nevešel celý. Za ním následoval zvláštní oddíl pro mědirytiny číselovaný

⁴ „Cenzura náboženských obrazových materiálů ve dvacátých a třicátých letech 19. století“, *Umění* 61, 2013, č. 4, s. 325–340.

⁴ Ke konzistorní cenзуře srov. Zdeněk Šimeček: „Bibliografie období 1801–1848 a církevní cenzura. (K problematice přípravy národní retrospektivní bibliografie 19. století)“, *Česká bibliografie* 5, 1966, s. 146–164.

⁵ Č. 48 ex 1823, přijato k posouzení 7. září.

⁶ P. Píša: *Knižní cenzura v Čechách v předběžné době*, cit. dílo, s. 50; H. Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera“, cit. dílo, s. 42.

⁷ Strahovská knihovna, sign. DV I 20, rukopis Justin Koblasa: *Catalogus universalis canonice Sionae*, s. 169.

N.č.	Datum	Prognostik	např. č. č.	Industrie
10.	18. 10. 1823.	Jan Plauer, starosty zbudovat u nás. mimo jiné v oblacích: v oblacích ke vřídání a k umývání, utu- pimentat u nás v oblacích č. 18. září 1823. 30. č. 1823.	10. 18. 10. 1823.	18. 10. 1823. 18. 10. 1823. 18. 10. 1823.

Struktura cenzurního protokolu z roku 1823 První kolonka zleva obsahuje běžné pořadové číslo, druhá datum přijetí knižním revizním úřadem a jím přidělené číslo. Ve třetí rubrice byly uváděny údaje o předkladateli, kterým mohl být autor, tiskařský či nakladatelský podnik anebo instituce (například budějovické biskupství), dále informace o případném předchozím cenzurním vyjádření, údaje o rozměru a počtu stran. Ve čtvrté kolonce je datum přijetí rukopisu Zeidlerem, v poslední posudek a datum jeho vyhotovení. Tato struktura se příliš neměnila, ani když začal Zeidler roku 1827 používat předtiskšené formuláře z registratury prezidia gubernia.

Zdroj: NA, ŘPS, Pozůstalosti, kt. 148, záznam č. 12 z roku 1823.

od 1 (posudek z 1. března 1823) do 42 (posudek 1. května téhož roku). Dne 28. září 1823 začal cenzor pro vyobrazení novou řadu, kterou ukončil číslem 7 (posudek 8. listopadu). Položky číslo 8–23 vepsal Zeidler už do nového sešitu, nazvaného *Verzeichniss der im Jahre 1824 zensurirten Zeichnungen und Kupferstiche*. Pokračování cenzury textů vedl v sešitu nazvaném *Fortsetzung des Verzeichnisses der erledigten Zensurstücke im Jahr 1824 (zweites Heft)*, a sice od položky 119 do poslední položky 182.

Tento poněkud nepřehledný způsob evidence změnil Zeidler počínaje rokem 1825. Nadále vedl dvě oddělené řady, jednu pro texty a druhou pro vyobrazení, a to až do roku 1831, kdy byla cenzura obrazových materiálů přesunuta do kompetence knižního revizního úřadu, byť se v následujících letech v cenzuře textů vzácně vyskytne i vyobrazení.⁸ Název se z označení *Verzeichniss* změnil na *Protokoll*. Roky 1825 a 1826 byly zapsány společně a do dvou sešitů (jeden pro texty, druhý pro vyobrazení). Počínaje rokem 1827 používal cenzor volné archy s předtiskšenými rubrikami. Od roku 1841 jsou posudky vpišované do tiskopisu *Politisches Einreichungs-Protokoll* číslo 130. Zcela chybí nadpis, kterým Zeidler protokoly uvozoval, na horním okraji zůstal pouze nápis *Censur*, údaj o roku a průběžné číslování archů.

Pro léta 1830–1832 se zachoval i rejstřík zahrnující jména předkladatelů, autorů, zkrácené názvy a částečně i věcná hesla.⁹ Cenzurování méně náročných textů zabíralo asi týden až deset dní (lze však nalézt i případy cenzury takřka obratem, například u neproblematických písní nebo jiných drobných tisků), u problematičtějších děl se blížilo

8) P. Piša: *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, cit. dílo, s. 42–43.

9) Strahovská knihovna, sign. DK II 31.

až k dvěma měsícům. Produkce zrcadlila jak proměny církevního roku, tak významnější religiozní události a výročí.¹⁰

Kvantitativní analýza náboženské produkce

Budeme-li při hodnocení množství cenzurovaných textů vycházet z běžných čísel protokolu uvádějících počet cenzurovaných kusů, jeví se jako nejobjemnější rok 1828 (tři sta šest kusů), za ním následují roky 1832 (dvě stě devadesát šest kusů), 1842 (dvě stě sedmdesát sedm kusů) a 1843 (dvě stě padesát pět kusů).¹¹ Běžná čísla v případě textů odpovídají evidenci, kterou Zeidler přiložil v roce 1830 k žádosti zemskému prezidiu o zvýšení vypláčené remunerace.¹² Jiná byla situace v případě obrazových materiálů, kde se pod běžným číslem často skrývaly celé série obrázků, jež Zeidler ve výkazu počítal jednotlivě.¹³ Z hlediska díla jako uceleného a uzavřeného textu jsou však počty poněkud nižší, jak uvidíme dále. Rozsáhlejší rukopisy totiž předkládali autoři a nakladatelé po částech, rukopis byl rovněž předkládán opakovaně v případě zamítnutí s podmínkou oprav.

Základní jednotkou následující analýzy není položka Zeidlerova protokolu, ale samostatné dílo. Znamená to, že díla cenzurovaná po částech se počítají jako jedna jednotka, stejně tak periodikum *Časopis pro katolické duchovenstvo*, u něhož se v protokolech rozepisovaly jednotlivé články. Do zkoumaného vzorku byly vybrány první a poslední rok z období (tj. po vyřazení fragmentu z roku 1822 léta 1823, 1834 a 1841, 1846) a roky ležící mezi nimi (1828 a 1844). Celkové počty cenzurovaných děl jsou podle tohoto hlediska následující: 1823 – sto dvacet dva, 1828 – dvě stě dvacet čtyři, 1834 – sto devadesát devět, 1841 – sto šedesát jedna, 1844 – sto dvacet, 1846 – sto čtyřicet devět. Z hlediska jazyka umožňují protokoly jednoznačnou výpověď. Nejčastěji byl titul uveden v jazyce díla, někdy, když se jednalo o německou parafrázi názvu, bylo připojeno vysvětlení „böhmisch“. Vzácněji byla česká i německá varianta téhož titulu uvedena v jedné položce. Graf č. 1 ukazuje rozdělení cenzurovaných děl podle jazyka.

U jiných jazyků se jednalo o zanedbatelných několik kusů v latině a francouzštině. V roce 1828 například předkládal pod č. 230 teologické *positiones* ke své doktorské obhajobě Rudolf von Thysebaert; Zeidler k nim doplnil do dobrozdání, že již byly prohlédnuty od profesorů teologie a neobsahují nic závadného.¹⁴ V roce 1834 nalezneme v protokolech *Hymni a juventute literarum humaniorum in templo gymnasii canendi*, dále francouzskou modlitební knihu pro umírající připisovanou Františku Štěpánu Lotrinskému, která poprvé vyšla v roce 1767 u Jana Josefa Klausera a nakladatelství synů Bohumila Haase ji předkládalo k novému vydání,¹⁵ oblíbenou příručku *Manuale ministri Dei infirmos ac moribundos visitantis* Jakuba Rafaela Macana a od téhož autora modlitby *Exercitia pietatis*. Téhož roku předkládal latinské teologické *positiones* Jan Ignác Rotter spolu s programem své

10) H. Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera“, cit. dílo, s. 44.

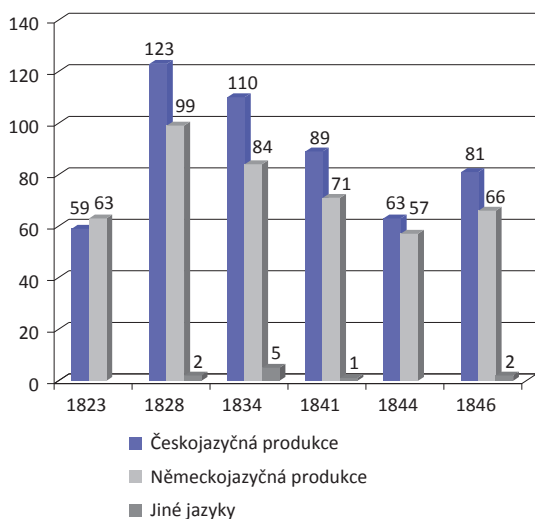
11) Tamtéž, s. 42–43, s chybou pro rok 1823, kde byla zohledněna pouze první číselná řada, zatímco správný počet je 136 kusů.

12) P. Piša: *Knížní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, cit. dílo, s. 42.

13) Odtud podstatně nižší údaje průběžného číslování, viz H. Kuchařová, R. Vondráček: „Cenzura náboženských obrazových materiálů“, cit. dílo, s. 326.

14) Č. 230 ex 1828. Vyšlo u Františka Jeřábka v témže roce.

15) V protokolu jako *Prière d'un mourant, composée et mise par écrit par Sa Majesté François I. Empereur Auguste de Romains l'an 1754 et trouvée après sa glorieuse mort entre ses Prières ordinaires*.

Graf č. 1 Jazykové rozdělení cenzurovaných děl

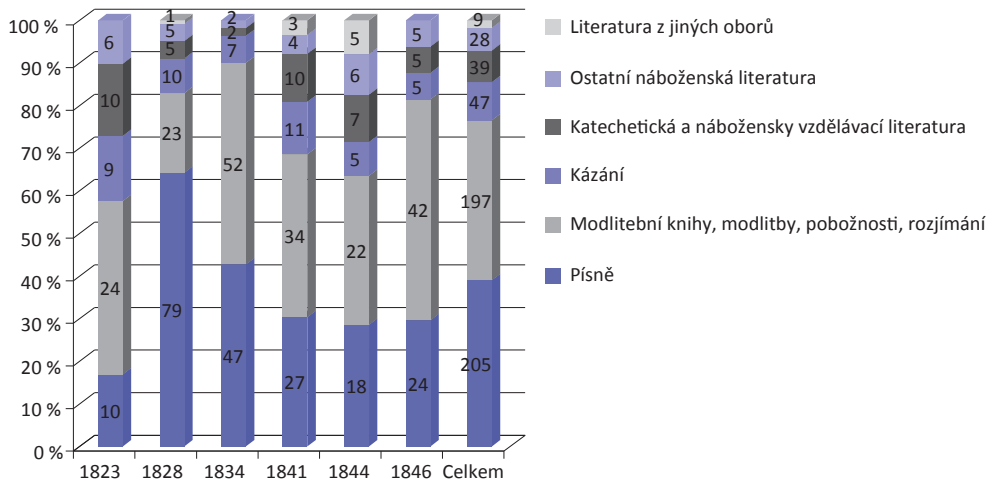
(včetně Zeidlera) byla mizivá a nepřesahovala úroveň svědomitě zpracovaných výukových knih.¹⁷ Není však zároveň vyloučeno, že rozsáhlejší produkce v latině anebo v němčině byla posílána k rozhodnutí centrálním cenzurním orgánům do Vídně.

Dojem o převaze lidové náboženské literatury nad odbornou ještě posílíme na základě analýzy žánrů cenzurovaných děl. Musíme však upozornit na omezení, jež analýza na základě zápisů v cenzurním protokolu má. Jako písně jsme hodnotili texty, označené v protokolu jednoznačně „píseň“ nebo „Lied“, byť i jiné drobné náboženské tisky mohly být v písňové formě nebo mohly písně obsahovat. K písním jsou přiřazeny také celé zpěvníky, které ale tvořily jenom malý zlomek produkce. V druhé skupině (modlitební knihy, modlitby, pobožnosti, rozjímání) jsou zahrnuty tisky bez ohledu na rozsah (nerozlišujeme tedy formální stránku, kde by bylo vhodné oddělit drobné tzv. kramářské tisky od rozsáhlejších textů) a původ (tj. od anonymních modlitebních knih s všeobecně známými a přetiskovanými texty přes stálice křesťanské asketické literatury jako *Následování Krista* Tomáše Kempenského k modlitebním knihám vytvářeným Zeidlerovými současníky). Třetí skupinu tvoří kázání, ať už celé soubory, nebo příležitostná. V další skupině nalezneme katechetickou a nábožensky vzdělávací literaturu. Pátá skupina zahrnuje zbylé nábožensky zaměřené texty v poměrně pestré sestavě: životy světců, církevní dějiny, životopisnou literaturu, texty k duchovní hudbě, odborné teologické periodikum (*Časopis pro katolické duchovenstvo*). V šesté skupině podchycujeme texty, které neměly primárně náboženský charakter, ale z určitých důvodů je Zeidler cenzuroval (například *Archiv český*, který je pro účely analýzy opět považován za jeden titul, i když cenzurou posuzovaných edic, jež v jeho rámci vycházely, bylo více). Pro německojazyčnou literaturu byla

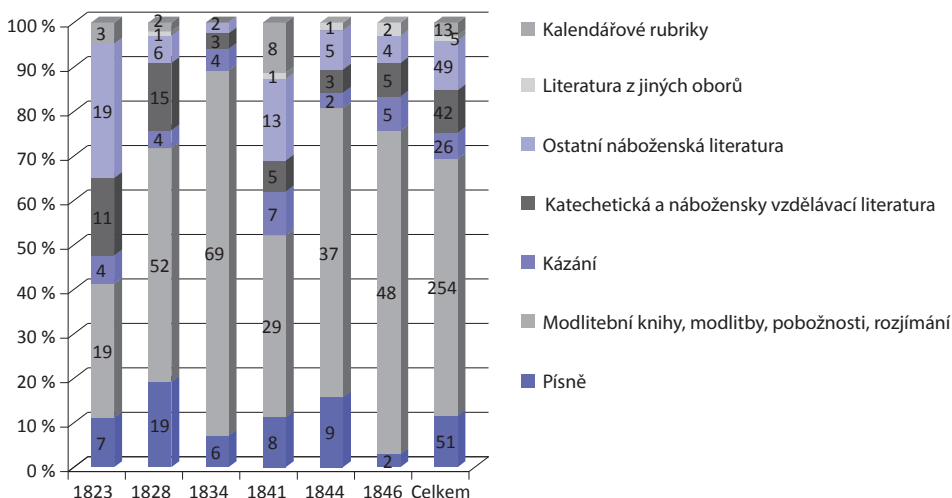
obhajoby a pozvánkou. O důslednosti prováděné cenzury svědčí poznámka u č. 111 v roce 1828, pohřební řeči Josefa Végha, pastora reformované církve v Libiši, kterou pronesl při pohřbu své matky. Zeidler v dobrozdání referuje, že smysl epitafu mu zůstal neznámý, protože „sám maďarštinu, ve které řeči jsou tyto řádky pravděpodobně sepsány, neovládá a nemohl nalézt nikoho, kdo by mu mohl o tom podat vysvětlení“.¹⁶ Již tento nástin ukazuje slabost odborné teologické literatury v latině, která se v podstatě omezovala na tisky tezí obhajovaných u příležitosti doktorských disputací. Vzhledem k tomu, že se na teologické fakultě přednášelo z tištěných učebnic, odborná publikační činnost profesorů

16) „Jedoch das letzte Epitaphium blieb den Gefertigten in der Gänze unverstündlich, da er der ungarischen Sprache, in welcher diese Zeilen wahrscheinlich geschrieben sind, nicht kundig ist, und Niemand finden konnte, der eine Aufklärung hierüber zu geben im Stande gewesen wäre.“ Č. 11 ex 1828.

17) Jan Havránek (ed.): *Dějiny Univerzity Karlovy*, sv. 3, 1802–1918, Praha, Univerzita Karlova 1997, s. 33–36.

Graf č. 2 Žánrová analýza českojazyčné literatury

Graf č. 3 Žánrová analýza německojazyčné literatury

přidána ještě sedmá skupina, zachycující kalendářové rubriky (zápisy v protokolu jsou výhradně německé bez další charakteristiky, není však vyloučeno, že tak byly označovány i kalendářové texty v českém jazyce). Poměry v zastoupení u českojazyčné literatury ukazuje v součtu zkoumaných let následovně graf č. 2, u literatury německojazyčné graf č. 3.

Na základě této analýzy vybraných let lze s jistou opatrností vyvodit obecnější závěry. V obou jazycích tvořila podstatnou část náboženské produkce literatura určená širokým vrstvám a v případě písní a příležitostných pobožností také k okamžitému prodeji, například na poutních místech nebo jarmarcích. V českojazyčné produkci představovala o něco málo více než tři čtvrtiny, v německojazyčné produkci 70 % cenzurovaných titulů. Základním rozdílem mezi oběma jazyky byla obliba české písňové tvorby, označované

v odborné literatuře většinou jako kramářské písně nebo obecněji kramářské tisky.¹⁸ V roce 1828 dosáhla rekordních sedmdesát devět položek, ale i kdybychom tento rok považovali za výjimku, kopírovala v následujících letech produkci modlitebních knih, rozjímání a pobožností. V německojazyčné produkci obliba písňových textů od třicátých let dlouhodobě spíše klesala. Hlavní objem tvořily modlitební knihy a pobožnosti určené širokým vrstvám, i když vrchol v roce 1834 je třeba přijímat s rezervou, protože Zeidler v tomto roce cenzuroval třicet dva kusy kontrabandu, které k cenzuře předal hlavní celní úřad.¹⁹ Byť v případě ostatních žánrů jsou následující tvrzení pouze domněnkou, kterou by potvrdila nebo vyvrátila analýza kompletní dochované řady protokolů, je možné vyslovit tezi, že poněkud vyšší procento katechetické a nábožensky vzdělávací literatury v němčině bylo důsledkem vyspělejší čtenářské obce, v níž byla po tomto druhu literatury poptávka. Naopak vyšší procento kázání v českojazyčné produkci nasvědčuje tomu, že vlastní původní tvorba byl jediný způsob, jak pokrýt chybějící literaturu v tomto oboru, i když omezený počet zájemců vydávání patrně limitoval.

Analýza modlitebních knih

Z kvantitativního hlediska tedy dominovaly modlitební knihy, pobožnosti a písně.²⁰ V následující analýze jsme se zaměřili na modlitební knihy (nikoli tedy na jednotlivé modlitby a krátké pobožnosti, tzv. kramářské tisky, v případě pochybností rozhodoval rozsah). V obecném povědomí jsou zásahy josefínské cenzury spjaty právě s odstraněním této „pověrečné“ literatury,²¹ na druhou stranu je zjevné, že řada těchto knížek v málo změněné podobě přetrvávala hluboko do 19. století. Jejich dlouhý život dokládá neúspěch osvícenců při proměně náboženského myšlení. Texty, od nichž se požadovala dogmatická správnost, neposkytovaly ale příliš velký prostor k inovacím a jejich „obecná známost“ byla v Zeidlerových dobrozdáních polehčující okolností, ne-li přímo hlavním argumentem pro povolení.

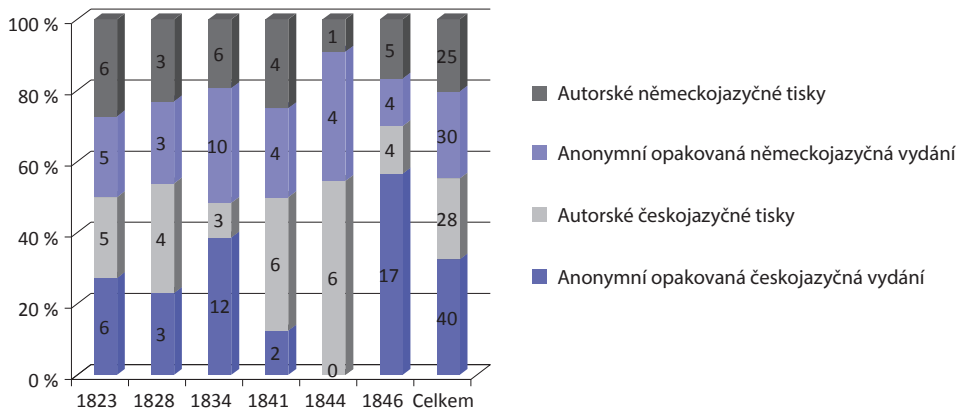
K překážkám při analýze modlitebních knih v cenzurních protokolech patří především obtížnost odlišit „staré“, anonymní modlitební knihy od autorských „moderních“ modliteb, i s vědomím, že autorská role se rovná spíše roli redaktorské. Rozlišování podle názvů

18) Srov. např. předmluvu k Ludmila Kopalová, Markéta Holubová (eds.): *Katalog kramářských tisků*, Praha, Etnologický ústav AV ČR 2008, s. 3-7. Pro pražské poměry Eva Ryšavá: „Tisk a prodej kramářských písní v Praze v 19. století“, *Documenta Pragensia* 10, 1990, č. 2, s. 365-372. Podnětný je v tomto směru článek Štěpánky Běhalové: „Náboženský kramářský tisk a jeho recepce“, in Jitka Radimská (ed.): *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Čtenář a jeho knihovna*, České Budějovice, Jihočeská univerzita 2003, s. 547-558.

19) H. Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera“, cit. dílo, s. 147.

20) Z hlediska obsahu tato literární produkce nepatří k odborně vědným tématům. Podnětem pro bádání v posledních letech se stalo vydávání *Repertoria rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách*, díl 1, sv. 1-2, eds. Jaromír Linda, Alexandr Stich, Alena Fidlerová, Martina Šulcková a kol., Praha, Karolinum 2003; díl 2, sv. 1-2, eds. Alena Fidlerová, Martina Bekešová a kol., Praha, Karolinum 2007, a zpřístupnění velké soukromé sbírky; při této příležitosti vyšla publikace Anežka Šimková, Ondřej Jakubec (eds.): *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbírka Jana Poše*, Řevnice - Olomouc, Arbor vitae - Muzeum umění Olomouc 2009. Ke komparaci tištěné a rukopisné produkce Hedvika Kuchařová, Zdeněk R. Nešpor: „Volkshandschriften in der Religionsgeschichte der böhmischen Länder im 18. und 19. Jahrhundert. Barock und Aufklärung bei Katholiken und Nichtkatholiken“, *Historisches Jahrbuch* 132, 2012, s. 304-353.

21) Josef Volf: „Z dějin osvícenské cenzury“, *Časopis Národního musea* 98, 1924, s. 221-232. Srov. též rámcová kapitola „1749-1810. V zájmu rozumu a spásy duše“, s. 131-134.

Graf č. 4 Rozložení produkce modlitebních knih podle jazyka a autorství

(například oblíbené *Himmelschlüssel* nebo *Pět červených korálů*) má platnost jenom do určité míry. Jak uvidíme níže, potvrzuje se názor, že konkrétní název byl vnímán jako „firma“, nikoli jako charakteristika obsahu. Vedle téměř povinných částí však mohlo zařazení či nezařazení určitých modliteb či jazyková úprava (jak uvidíme v Zeidlerově pojetí) vyjádřit úsilí o rozšíření určitého typu zbožnosti a určitého vyjadřování spjatého s religiózními skutečnostmi v nejširších vrstvách.

Vývoj produkce objemnějších modlitebních knih ve sledovaných letech ukazuje graf č. 4. Diskrepance mezi daty v grafech s žánrovým rozvrstvením, zvláště pro rok 1828, je dána zvýšeným počtem drobných náboženských tisků, jejichž produkci konkrétně v druhé polovině roku ovlivnilo blížící se stoleté výročí kanonizace Jana Nepomuckého.

Rozdělíme-li z cenzorského hlediska modlitební knihy do tří skupin, a sice na ty, které byly schváleny bez připomínek, na schválené s úpravami (bez ohledu na to, jestli se jednalo o jednotlivosti nebo o nařízené přepracování větších pasáží) a na neschválené, musíme si povšimnout cenzorovy benevolence. V české produkci byly ve sledovaných letech zamítnuty pouze tři tituly. V roce 1841 se jednalo o knihu předloženou českobudějovickou konzistoří k opakovanému vydání s názvem *Cesta svato-cellenská, někdy od vlastence našeho svatého Václava Jindřichovi markraběti moravskému ukázaná*, k níž cenzor podotkl, že „literatura modlitebních a pobožných knih ani nezaznamená, když dílko nedosáhne nového otištění“.²² Negativního hodnocení se nejspíše dostalo také tzv. berlínce (podle uvedeného místa vydání) s názvem *Oběť před Bohem*, kde Zeidler odkazuje na zvláštní zprávu, kterou poskytl knižnímu reviznímu úřadu.²³ V německojazyčné produkci se jednalo celkem o pět titulů. V roce 1823 byla zamítnuta modlitební kniha předložená Josefem Františkem Devotym s odůvodněním, že její „styl je zastaralý, jednotlivé myšlenky poptené a navzájem přeházené, někdy navíc nejsou zcela v souladu s katolickou věroukou“.²⁴

22) „Die Literatur der Gebet- und Andachtsbücher wird keinen Eintrag erleiden, wenn das vorliegende Werk nicht zur Wiederauflage gelangt.“ Č. 74 ex 1841. Srov. záznam v databázi *Verpönt, Verdrängt - Vergessen? Eine Datenbank zur Erfassung der in Österreich zwischen 1750 und 1848 verbotenen Bücher*, <<http://www.univie.ac.at/censorship/index.php?q=cesta&j=1841&id=411364&f=&i=1&s=27&so=0>>, přístup 12. 2. 2014.

23) Č. 1 ex 1834.

24) „Der Stil ist zu veraltet, die Gedanken in den einzelnen zu verworren und unter einander geworfen,

V roce 1834 to bylo nové vydání knihy *Andacht zur Verehrung des Herzens Jesu Christi*, které předkládal tiskař Tomáš Tabor. Zeidler se ve svém posudku odvolal jak na předcházející konzistorní dobrozdání, tak na jazykové nedostatky díla.²⁵ V roce 1846 byly zamítnuty *Andachts-Ergüsse, Gebetbuch in gebundener Rede* Josefa Mírumila Pohořelého s lapidárním vyjádřením „nemůže být doporučeno do tisku jako katolická modlitební kniha“.²⁶

U většiny opakovaných vydání modlitebních knih nezjistíme, které přesně části byly cenzurou pozměněny nebo vyřazeny a z jakého důvodu, protože Zeidlerův záznam se omezil na výčet stránek rukopisu, kde cenzor sáhl k úpravám. Častým terčem výtek byl zastaralý jazyk a pověrečnost. Zajímavým svědectvím je modlitební kniha *Himmlisches Spezereykästel*, kterou v roce 1823 předkládal kvůli opakovanému vydání tiskař František Jeřábek. Zeidler poznamenal, že v cenzurních protokolech nelze dohledat posudek na předešlé vydání, protože cenzura byla organizována jiným způsobem. Kniha podle něj obsahovala mnoho dobrého a bylo by možné ji vydat s jiným názvem, výměnou titulní rytiny a vypuštěním škrtnutých míst, která často postrádají smysl. Cenzor zároveň konstatoval, že „současný pokrok německé řeči“ by se měl projevit i v modlitebních knihách. To se vztahuje i na posuzovaný text, který by měl být proto „vylepšen a očištěn od všech neněmeckých, zastaralých a špatných výrazů“.²⁷ Jeřábek předložil knihu znovu a nabízel tři různé názvy, a sice *Der himmlische Myrthengarten*, *Das himmlische Jerusalem* a *Geistliche Schildwache*. Zeidler navrhoval udělit povolení k tisku, protože byly odstraněny nejnápadnější chyby, ale pouze pod jedním názvem.²⁸ Případ tedy dokládá, že změna názvu mohla být vynucena cenzorským požadavkem a nikoli pouze komerčními zájmy knihkupce, ale že na druhou stranu nemuselo být neobvyklé prodávat náklad téže modlitební knihy pod změněným titulem. Na takový případ upozornil Zeidler v roce 1832 s tím, že obyčejní lidé jsou podle něj touto strategií nakladatelů klamáni a podváděni.²⁹

Opatrnost Zeidler projevoval v případě modlitební knihy *Bůh jest nejčistší láska*. Oblíbená kniha Karla von Eckartshausena vycházela v řadě úprav, přičemž některé měly do původního textu dosti daleko. Kniha se opakovaně ocitla na seznamu zakázaných knih vydávaném centrálním knižním revizním úřadem ve Vídni, podle dvorského dekretu z 29. prosince 1826 neměl být brán při zákazu ohled ani na případné textové změny

zuweilen auch mit der katholischen Glaubenslehre nicht ganz vereinbarlich, als daß der Gefertigte auf Zulassung antragen könnte.“ Č. 18 ex 1823.

25) Č. 173 ex 1834.

26) „Kann als katholisches Gebetbuch zum Drucke nicht empfohlen werden“. Č. 147 ex 1846. Pohořelý si u Zeidlera vysloužil kritiku a zamítavé stanovisko už v roce 1833, když mu cenzor vzhledem k předkládané modlitební knize vytkl nedostatečné teologické vzdělání (teologická studia ukončil Pohořelý v roce 1835). H. Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera“, cit. dílo, s. 48.

27) „Obige Auflage fällt in die Jahre, wo die Censur nicht wie gegenwärtig organisiert war und ist in Protokollen nicht aufzufinden. Enthält vieles Gutes und dürfte zur neuen Auflage mit Aenderung des Titels, Vertauschung des Titelkupfers und Hinweglassung der gestrichenen Stellen, die oft ohne Sinn sind. [...] Jedoch glaubt der Gefertigte, daß bey den gegenwärtigen Fortschritten der deutschen Sprache auch in den Gebetbüchern auf dieselben gesehen werden sollte und daher wäre zu wünschen, daß auch dieses Gebetbuch, bevor es dem Drucke übergeben würde, von den undeutschen oder alt- und schlecht-deutschen Ausdrücken gereinigt und verbessert würde.“ Č. 17 ex 1823.

28) Č. 79 ex 1823.

29) H. Kuchařová: „Cenzorská činnost Jeronýma Zeidlera“, cit. dílo, s. 47.

v dalších vydáních.³⁰ V roce 1823 titul předkládalo knihkupectví Josefy Sommerové a cenzor se zaštiťoval rozhodnutím vídeňské cenzury.³¹ Existenci obsahově různorodých variant nasvědčuje skutečnost, že v témže roce předkládal diecézní kněz Vlach³² pro litomyšlského tiskaře (Jana Turečka) modlitební knihu pod stejným názvem, avšak jako rukopis, a Zeidlerovo vyjádření znělo ve smyslu vyjmutí patrně tří modliteb vyškrtnutých již překladatelem a jedné další.³³ Dříve vyslovený názor autorky této případové studie³⁴ tedy mylně přeceňuje nakladatelské a knihkupecké komerční strategie s ohledem na náboženské citění, stereotypy a vkus čtenářů a uživatelů a naopak nedoceňuje za prvé autocenzuru upravovatelů a překladatelů modlitebních knih, většinou kněží, kteří dokázali posoudit dogmatickou nebo společenskou závadnost určitých formulací, a za druhé roli institucionální cenzury.

Hledání určitých trendů v konkurenci oblíbených a s malými úpravami přetiskovaných modlitebních knih s modlitebními knihami sestavenými soudobými autory se jeví z hlediska sondy do cenzurních protokolů jako velmi problematické. Tato skutečnost je znázorněna v grafu č. 4 i s vědomím toho, že rozlišení obou skupin není nijak jednoznačné. Jako vodítko sloužila osoba předkladatele (v prvním případě knihkupec nebo tiskař, v druhém kněz, v řidších případech jiný autor) a forma (v prvním případě tisk určený k dalšímu vydání, v druhém případě rukopis). Skupinu častěji zastoupených autorů přitom tvořili jak literáti, pro které náboženská literatura znamenala jenom určitý výsek jejich tvorby (např. literárně plodný Sebastian Wilibald Schießler, který své náboženské texty publikoval pod pseudonymem Renatus Münster, nebo Jan Hýbl), tak literárně činní kněží, pohybuující se mezi náboženskou, vlasteneckou, osvětovou a odbornou tvorbou (Boleslav Jablonský, Antonín Vojtěch Hnojek, František Dobromil Kamarýt, Josef Mirovít Král, Vincenc Zahradník, kanovník a později probošt vyšehradské kapituly Vojtěch Ruffer) nebo kněží orientující se téměř výhradně na práce s náboženskou tematikou (německy píšící strahovský premonstrát Bonifác Oppelt, opat strahovského kláštera Benedikt Pfeiffer, Josef Rudl).

Cenzorské hodnocení textů

Na základě rozvržení do tří skupin – texty schválené bez připomínek, s připomínkami a neschválené – je možné alespoň zhruba analyzovat celý vzorek Zeidlerových cenzurních protokolů ze zkoumaných let. Oproti jazykové a žánrové analýze jsme zvolili poněkud odlišnou metodu: jednotku zde nepředstavuje dílo, ale položka v cenzurním protokolu, což umožňuje zachytit skutečnost, že postupně předkládaným částem jednoho díla se mohlo dostávat různého hodnocení. Rozdělení do skupin podle obsahu je na rozdíl od předchozí žánrové analýzy poněkud zjednodušené. Ze vzorku byl vyňat *Časopis pro katolické*

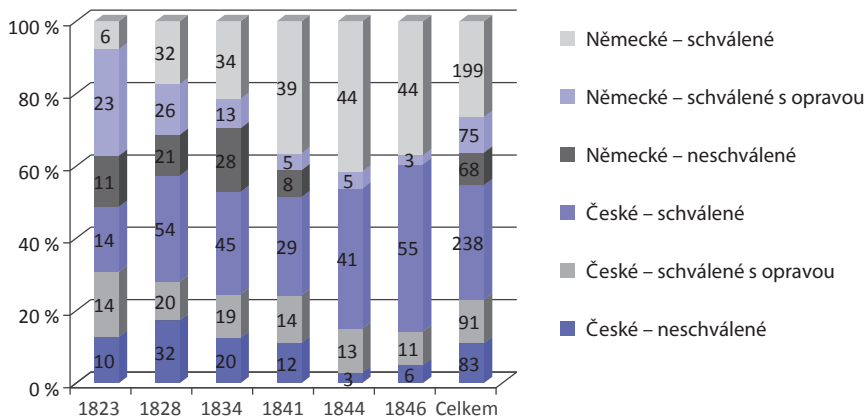
30) Srov. databázi *Verpönt, Verdrängt - Vergessen? Eine Datenbank zur Erfassung der in Österreich zwischen 1750 und 1848 verbotenen Bücher*, <<http://www.univie.ac.at/censorship/index.php?q=eckartshausen&j=&id=393311&f=3&i=&s=4&so=0>>, přístup 17. 1. 2014.

31) Č. 31 ex 1823.

32) Toho se nepodařilo identifikovat; snad se jedná o chybu ve jménu, protože *Catalogus cleri* k roku 1823 uvádí pouze Josefa Wacha v královéhradecké diecézi.

33) Č. 42 ex 1823.

34) Hedvika Kuchařová: „Několik poznámek k modlitebním knihám 18. a 19. století“, *Listy filologické* 132, 2009, č. 3/4, s. 263–287, zvl. s. 276–278.

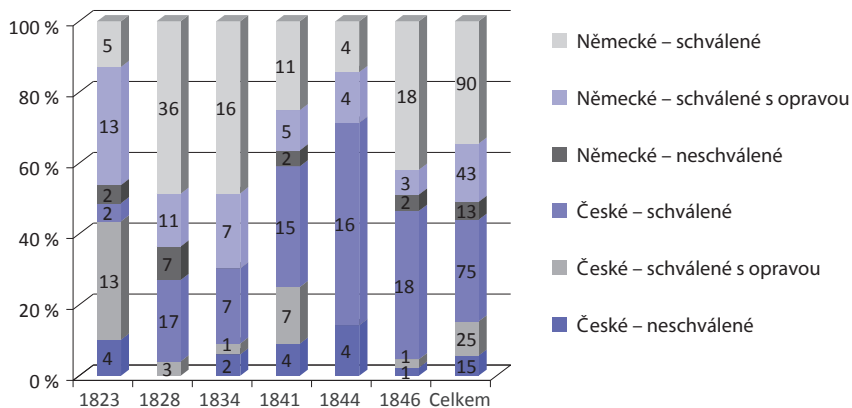
Graf č. 5 Schvalování položek lidové náboženské literatury

duchovenstvo, jemuž je věnován zvláštní graf. Do první skupiny byla zařazena literatura určená širokým vrstvám, tj. písně, modlitební knihy, pobožnosti, základní katechetické příručky, životy světců. Do druhé skupiny náležejí kázání, nábožensky vzdělávací literatura, náročnější katechetická a asketická díla a řídce se vyskytující polemická díla (v žánrové analýze byla řazena k ostatní náboženské literatuře). Třetí skupinu pak tvoří práce, které neřadíme mezi vlastní náboženskou literaturu. Jedná se například o texty primárně informačního charakteru, týkající se církevních (pořádek bohoslužeb, kalendářové rubriky) nebo náboženských (avíza vydání religiózních spisů) skutečností. Jsme si vědomi toho, že hranice mezi první a druhou skupinou je v některých případech neostrá, vzhledem k poměrně rozsáhlému vzorku by však míra zkreslení měla zůstat v únosných mezích.

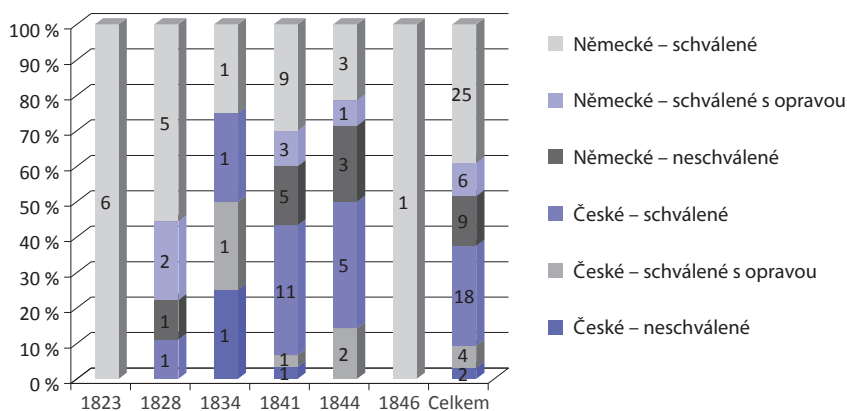
Je zapotřebí ještě konstatovat, že rozsah připomínek se lišil: od obecného konstatování „vyškrtnutá místa“ (*gestrichene Stellen*) přes výčet stránek se závadami k celkovým charakteristikám a konkrétním výtkám. Podobné to bylo se zamítnutím: zatímco u literatury určené širokým vrstvám se cenzor často spokojil s konstatováním „bez cenný“, „bez obsahu“, „pověrečný“, „není ve smyslu katolické církve“ (*werthlos, gehaltlos, abergläubisch, nicht im Sinn der katholischen Kirche*), u textů určených vzdělavcům se setkáváme s rozsáhlejším rozvedením cenzorova názoru. Většina zákazů byla posléze zahrnuta do periodických seznamů zakázaných titulů a lze je ověřit v databázi *Verpönt, Verdrängt – Vergessen?*.³⁵

Ze vzorku lidové náboženské literatury (graf č. 5) je patrný pokles textů, které při předložení neprošly nebo byly vráceny k opravě. Rok 1823 je možné považovat za výjimečný v tom smyslu, že Zeidler zpracovával texty předkládané v únoru až v květnu a v září až v prosinci, tj. pouze osm měsíců, a že jako nováček mohl projevovat až úzkostlivou pečlivost. Z celkového trendu lze usuzovat ani ne tak na cenzorovu stoupající benevolenci, jako spíše na dožívání starších textů a jejich redakci, popřípadě nahrazování modlitbami,

35) Pro rok 1828 se jedná např. o čísla protokolu 172 a 220, pro rok 1834 o č. 23, 25, 91, 119, 120, 139 a 141, pro rok 1841 o č. 28 (*Rozvržkové nových kázání* od strahovského premonstráta Karla Eugena Tupého, známějšího pod pseudonymem Boleslav Jablonský) a 133, pro rok 1844 o č. 61, 99 a 101 a konečně pro rok 1846 o č. 71 a 129 (v obou případech se při zamítavém stanovisku cenzor odvolává na konzistorní cenzuru).

Graf č. 6 Schvalování položek kázání, vzdělávací a ostatní náboženské literatury

Graf č. 7 Schvalování položek ostatních textů

pobožnostmi a písněmi, které byly upraveny, sestaveny či napsány Zeidlerovými současníky, zpravidla kněžími, již se často vlastenecky angažovali. Většina neschválených položek spadá mezi drobné kramářské tisky, jak jsme již ukázali, u rozsáhlých textů nebylo celkové zamítnutí příliš časté.

Poměrně nízké procento zcela zamítnutých textů se nachází v druhé skupině, u kázání, nábožensky vzdělávací a jiné náročnější religiozní literatury, byť o jednoznačné tendenci zde lze hovořit jenom stěží. Kolísání v počtu cenzurovaných položek v obou zemských jazycích je nutno přičíst na vrub skutečnosti, že rozsáhlejší díla byla cenzurována postupně ve více položkách. Prudký nárůst položek v němčině v roce 1828 (padesát čtyři položek na rozdíl od dvaceti v roce 1823, v ostatních letech počet kolísal mezi osmi a třídvaceti) byl ovlivněn tím, že Zeidlerovi se postupně dostávaly na stůl jednotlivé části *Biblische Geschichte. Altes und neues Testament, für Kinder, kindliche Gemüther, für Jugend, und für Erwachsene* Christoha von Schmida, vydávané Josefem Rudlem,³⁶ *Bildliche Darstellung*

36) Zeidler zároveň cenzuroval ilustrace pro toto dílo, srov. H. Kuchařová, R. Vondráček: „Cenzura náboženských obrazových materiálů“, cit. dílo, s. 327.

des alten Testaments s ilustracemi podle Josepha Führicha a s texty Josepha Deveriho, které vycházely v Praze u Jana Pachmayera od roku 1827, a *Die heilige Schrift des alten und neuen Testamentes in ihrem geschichtlichem [sic] Zusammenhange* Karla Hanla. Graf č. 6 shrnuje podíl schválených a neschválených textů, počet zcela zamítnutých byl v obou zemských jazycích téměř stejný.

Výrazné tendence nenalezneme ani ve skupině ostatní literatury (graf č. 7). Nárůst v jednotlivých letech byl zpravidla způsoben větším množstvím textů pro ediční řadu (*Archiv český*). Překvapivý je pokles k jedné jediné položce v roce 1846, což nelze vysvětlit ani ztrátou prvního archu. Vzhledem k našemu výběru šesti let z dochovaných řad lze předpokládat, že toto kolísání by se mohlo při komplexním rozboru ukázat jako běžné. Pro poměrné zastoupení němčiny (asi dvě třetiny textů) a češtiny (asi třetina) vychází vyšší počet zcela zamítnutých německých textů.

Zeidler cenzuroval i texty oratorií,³⁷ básně a historiografické stati či edice. V roce 1841 předložil lékař Wolfgang Hamburger (asi 1809–1873) rozsáhlou epickou báseň (sto padesát devět stran kvartového formátu) *Des Königs letzter Traum*, jíž se dostalo odmítavého hodnocení s poukazem na příklon autora k „akatolicismu, a dokonce téměř indiferentismu“ a k nízké hodnotě spisu.³⁸ V roce 1834 představuje zajímavý příspěvek hodnocení Palackého statě *O umučení sv. Václava podle legendy slovanské úvaha kritická*. Zeidlerovo negativní dobrozdání je datováno 23. dubna. Odvolávalo se na posudek konzistorních cenzorů, jimž vadilo pojetí Drahomíry jako pohanky, bez ohledu na to, že se jednalo o odbornou stať vycházející z historického pramene.³⁹ Cenzurní stanovisko tak v tomto případě zaměňovalo hlediska hodnocení vědeckých pojednání s pohledem na náboženskou literaturu pro nejširší vrstvy, byť později při dobrozdání k edicím pro *Archiv český* jsou v protokolech použity podobné argumenty, jež uváděl ve své obhajobě vůči zamítnutí textu, datované 5. května, František Palacký. Nelze vyloučit, že vzhledem k rezonanci svatováclavských legend cenzor zaujal názor, od něž by se v případě, že by okruh recipientů zůstával omezen na vědecké publikum, distancoval.

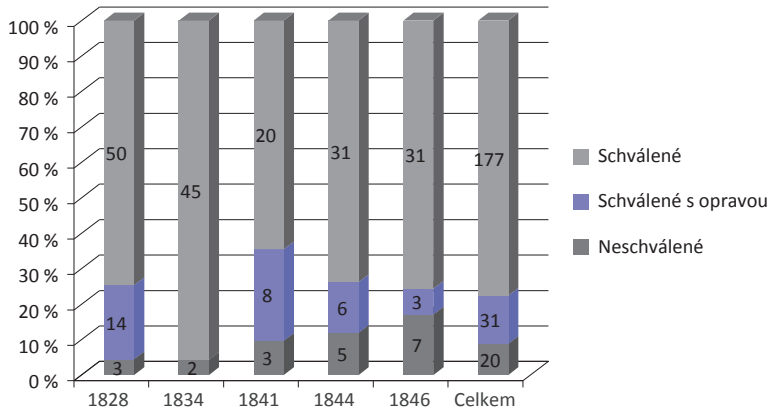
Argumenty ohledně odlišenosti produkce určené úzkému okruhu odborníků se v Zeidlerových dobrozdáních několikrát objevily. Sedmý sešit *Archivu českého* předkládaného Palackým v roce 1841 obsahoval edici *Dopisy Tábořské od roku 1441–1447*. Cenzor se odvolal na dobrozdání beletristického cenzora Šafaříka, s nímž plně souhlasil, „o to více, že předkládané dílo není určeno prostým osobám, nýbrž osobám vzdělaným a vlastně pouze učencům, pro něž není nikterak závadné, protože obsahuje pouze historické dokumenty“.⁴⁰ V podobném duchu se nesla i cenzura Jungmannova *Výboru z literatury*

37) Pod č. 44 v roce 1823 Zeidler cenzuroval text Haydnova oratoria *Die Worte des Erlösers am Kreutze*, které bylo uvedeno 23. 3. ve Stavovském divadle. K bezproblémovému dobrozdání cenzor poznamenal, že text oratoria obdržel *imprimatur* vídeňské cenzury již v roce 1796.

38) „Der Gefertigte kann auf die Drucklegung der vorliegenden Schrift um so weniger antragen, als er sich nicht getraut, einige darin enthaltene Stellen, wo der Verfasser dem Akatholicismus, und selbst beinahe dem Indifferentismus das Wort spricht, zu verantworten. Uibrigens ist die ganze Schrift von so geringem Werthe, daß sie wohl den Druck nicht verdient.“ Č. 146 ex 1841.

39) Č. 85 ex 1843. O případu srov. Karel Köpl: „Palacký und die Censur“, in *Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého*, Praha, Maticе česká 1898, s. 646–688.

40) „Mit dem vorstehenden Gutachten (des Herrn Censor Schafařík) um so mehr einverstanden, als das vorliegende Werk nicht für den gemeinen Mann bestimmt ist, sondern nur dem Gebildeten und eigentlich

Graf č. 8 Schvalování textů do *Časopisu pro katolické duchovenstvo* (texty pouze v českém jazyce)

české v roce 1844: protože „celé dílo nemá jiné poslání než vědeckou péči o český jazyk a literaturu, může být i v tomto případě povoleno k tisku“.⁴¹ Knižní revizní úřad obdržel rukopis 10. května, 21. května ho předal Zeidlerovi, který vyhotovil dobrozdání 27. května, ale ještě 30. června informoval Šafařík Palackého, že celá zásoba výpisů pro první díl ještě nebyla cenzurována.⁴² Odstranění pasáží, „které by jistě vyvolaly námitky, což by si cenzor netroufl ospravedlnit“, bylo naproti tomu požadováno v roce 1841 u článku *Životové slovanských učitelů Kyrilla a Methodia*, předkládaného Šafaříkem pro *Časopis Českého muzeum*.⁴³

Graf č. 8 ukazuje ještě poměr přijatých a nepřijatých příspěvků pro *Časopis pro katolické duchovenstvo*. Periodikum začalo vycházet v roce 1828, předběžná jednání o jeho vzniku probíhala již v roce 1827.⁴⁴ V cenzurních protokolech se pravidelně objevuje každý rok. Jako předkladatelé bývají uvedeni redaktoři, vydavatel (v Zeidlerově době pražská konzistoř) nebo v pozdějších letech tiskař, nájemce arcibiskupské tiskárny Václav Špínka. V protokolu byly jednotlivě rozepisovány i delší zprávy a recenze, odtud pochází na první pohled překvapivě vysoký počet položek, v nichž se Zeidler příspěvků do časopisu zabýval.⁴⁵ V obecné rovině byla důvodem k zamítnutí teologická nekompetence, konfrontační

nur dem Gelehrten gewidmet wird, für welchen es da es nur historische Dokumente enthält, gar nicht anstößig ist“. Č. 15 ex 1841.

41) „[...] das ganze Werk keine andere Wendung hat als die wissenschaftliche Pflege der böhmischen Sprache und Literatur, [kann, HK] auch diesmal z[u]r Drucklegung zugelassen werden“. Č. 81 ex 1841.

42) P. J. Šafařík F. Palackému 30. 6. 1844, in Věnceslava Bechyňová, Zoe Hauptová (eds.): *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým. Na památku stých jeho narozenin*, Praha, ČSAV 1961, s. 184–185.

43) „Mit Weglassung der gelöschten pag. 44, 45, 46, 47, welche sicherlichen Anstand erregen dürfte, und was Censor zu verantworten sich nicht getrauen würde kann das Uibrige zugelassen werden.“ Č. 178 ex 1844.

44) Srov. Václav Otakar Slavík (ed.): *Karla Aloisa Vinařického Korespondence a spisy pamětní, díl 1, Korespondence 1820–1833*, Praha, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1903, s. 48–49, 53–54.

45) V roce 1828 bylo zveřejněno dvacet osm pojednání, dvanáct recenzí a jedenadvacet zpráv různé délky, nepočítaje krátká oznámení.

tón příspěvku, žánr nevhodný pro odborný časopis (beletrie, poezie), někdy formální nedostatky.

Zeidlerovy cenzurní protokoly představují pozoruhodný pramen, který umožňuje učinit si plastickou představu o jednom segmentu literární tvorby od dvacátých do čtyřicátých let 19. století. Mimo náš zájem musela v této stati zůstat nekatolická náboženská literatura, jejíž detailní analýza by jistě byla přínosná; největší výtky, které vedly k vrácení nebo zamítnutí textu, přitom sklízeli autoři, kteří se pouštěli do konfrontačních srovnání katolické a luterské, respektive reformované věrouky.

Kvantitativní analýza prozrazuje zastoupení náboženských tisků v obou zemských jazycích a jejich žánrové rozvrstvení. Ve sledovaných letech mírně vedla českojazyčná produkce nad německojazyčnou, další jazyky hrály zcela okrajovou úlohu. Výraznou většinu (kolem tří čtvrtin) tvořily texty určené lidovým vrstvám. Velkou oblibu měly kramářské písňové texty pokrývající 39 % české produkce. Přísně vzato odbornou teologickou literaturu ve vzorku cenzurních protokolů téměř nenacházíme, zbylá čtvrtina textů jak v češtině, tak v němčině obsahuje především kázání a více nebo méně náročnou katechetickou, vzdělávací, hagiografickou nebo polemickou četbu. Podíl zcela zamítnutých textů se pohyboval mezi 10 % až 20 %, což platí i pro příspěvky do *Časopisu pro katolické duchovenstvo*. Z jazykového hlediska se co do absolutního počtu nejvíce lišil u primárně nereligiózních textů, kde je ale vyšší podíl německých děl nutné přičíst většímu zastoupení prací v tomto jazyce. Nejvíce zamítnutých textů (dohromady 20 % v obou jazycích) nalezneme mezi lidovou náboženskou literaturou. Jak ukázala analýza, zamítnutí postihovalo především drobné náboženské tisky. Jejich obsah již ve fázi vzniku zřejmě nepodléhal takové míře kontroly jako obsažnější modlitební knihy a náročnější asketická literatura, jejichž upravovatelé a sestavovatelé, často kněží, byli schopni posoudit a zajistit dogmatickou správnost a vhodnost vyjádření ještě před předložením konzistorní i státní cenzuře.

Badatel má příležitost nahlédnout do cenzorovy každodenní práce, jeho součinnosti s ostatními články cenzury (v Zeidlerově případě se jednalo především o konzistorní cenzuru), sledovat různé odstíny postoje k rozdílným žánrům, určeným rozdílnému publiku. Zeidlerovi poměrně silně ležela na srdci stylistická a jazyková stránka textů. V případě lidové náboženské literatury vyžadoval jednoznačnou, věroučně správnou vyjádření nezastaralými jazykovými prostředky, která by nezaváděla prostého čtenáře (*gemeiner Mann*), u náročnějších textů (kázání, katechetická literatura) lze zaznamenat požadavek uměření stylu bez neobvyklých výrazů a obrátů. Požadavek vyváženosti bez výpadů vůči jiným osobám a skupinám se objevuje i v hodnocení odborných debat a polemik, které nacházely místo na stránkách *Časopisu pro katolické duchovenstvo*. Zvláště u lidové náboženské literatury je zvýrazněn výchovný aspekt, kladoucí důraz na věroučnou jasnost a srozumitelný jazyk. Představa o naprostém cenzurním potlačení barokních textů se však ukazuje jako iluze, spíše během desetiletí docházelo zvolna k jejich přepracování a úpravám. Celkové dobrozdání tak tvořil komplex věroučných, jazykově-estetických, formálních a společensko-politických hledisek, diferencovaných podle sociálního a intelektuálního rozvrstvení recipientů.